

УДК 070.13(477)

МОТИВАЦІЯ СУЧАСНОЇ ПРЕСИ В КОНТЕКСТІ “АРЕОПАГІТИКИ” ДЖОНА МІЛЬТОНА

Ольга Солодуха

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Проаналізовано концепцію свободи слова, викладену в памфлеті Джона Мільтона “Ареопагітика”, з екстраполяцією на сучасну ситуацію в журналістиці. Особливу увагу зосереджено на мотивації творчої діяльності журналіста.

Ключові слова: концепція свободи преси, абсолютна свобода слова, свобода та справедливість, шляхетна мотивація преси, вільна держава, поширення істини, цензура, “свобода від” і “свобода для”.

Більш ніж через три століття після написання “Ареопагітики” ми знову повертаємося до обговорення концепції свободи преси. Чому? Деякі суспільства, а отже, — і люди в них, і досі свободи слова не мають. Формально вона може й існувати, хоч насправді її всіляко придушують. Водночас є держави, які отримали абсолютну свободу — як теоретично, так і практично. Але тут виникає проблема: журналісти часто починають зловживати безцінним правом, яке їм дано. Таким чином, абсолютизація свободи слова сприяє дезорієнтації суспільства.

Концепцію свободи преси обґрунтував ще в 1644 році Джон Мільтон у своєму публіцистично загостреному памфлеті “Ареопагітика”. Саме у ньому вперше сказано, що свобода друку є головним засобом боротьби з можливою вседозволеністю влади; що свобода друку — основний елемент прогресу суспільства, насамперед — духовного. Тема ця, звичайно, не нова. Проблемами свободи займалися в різні часи такі відомі особистості, як Т. Джеферсон, М. Робесп'єр, Г. Гегель, В. Шрамм, Ф. Сіберт, Т. Петерсон, К. Чапек та ін. Питання, що торкаються свободи слова, так чи інакше поставали перед українськими письменниками, діячами театру, музикантами, журналістами. Ще кілька років чи десятиліть тому це питання майже не обговорювалось. Свобода існувала тільки на папері. Тепер, коли Україна отримала незалежність, і особливо — після Помаранчевої національної революції, тема свободи майже не обговорюється. Просто — свобода існує. Причому з часом набирає необмежених обертів. А широка свобода, як ми вже зазначали, — це не завжди добре.

Ось чому вважаємо “Ареопагітику” актуальним твором. Він допоможе нам з'ясувати, як зловживають безцінним правом свободи, що “належить до чо-

тирьох найвищих ідеалів людства разом із рівністю, братерством та... щастям” [5; 188].

Свобода та істина — ось дві речі, які споконвіків рухають людиною та світом. Вони нерозривно пов’язані між собою. Свобода дана людині не “для” гріха, а — “від” гріха. Без істини вона веде на шлях егоїзму й деградації. Якщо ж свобода йде поруч з істиною, вони разом є джерелом справедливості. Недавно Платон у діалозі “Горгій” підкреслював, що бути справедливим і віддаватися в руки справедливості — це найбільше добро. А журналістам як носіям слова він заповідав: “Красномовством треба користуватися лише задля справедливості, втім, як і кожним іншим заняттям” [6; 233]. Громадянське суспільство — це справедливі погляди та оцінки, вимоги і роздуми, переконання та аналіз, побажання та мрії, дискусії і примирення. Зміни та перетворення в ньому, узагалі будь-який розвиток немислимі без свободи та справедливості.

У наш час можна тільки дивуватися такій шляхетній мотивації. Адже зараз важко говорити про якусь журналістську етику, тому що вона опинилась під натиском конкуренції. Окрім того, ми живемо в епоху інформаційного засилля, тому все недбаліше ставимося до інформації. Пріоритетом для журналістів стала актуальність. Дбайливість та відповідальність відійшли, як мінімум, на другий план.

Принцип американської газети “Нью-Йорк Таймс” — “Бути першим, але мати рацію” тепер розуміється лише частково. Як “бути першим”. А рація?.. Навіщо рація, якщо є конкуренція, і завтра матеріал усе одно втратить свою актуальність? Така тенденція турбує багатьох свідомих людей. Скажімо, голова Німецького об’єднання журналістів Г.Майн занепокоєний тим, що нині важливішою вважається людська гідність або захист особистості, але не свобода преси. Інший негативний момент — комерціалізація медіа. Ставка робиться на “продуктивність та кількість глядачів чи слухачів” [2], а не на якість передач. Ще одне — ЗМІ сьогодні, як ніколи, залежать від реклами та оголошень. Фактично, завдяки цьому багато з них і виживають.

Не зовсім позитивно оцінила стан сучасних медіа Л.Івшина, головний редактор газети “День” на зустрічі зі студентами та викладачами нашого факультету 9 лютого 2006 року. По-перше, нині спостерігаємо “засилля політиканства в журналістиці”, тобто замість істотної аналітики, широкого спектру думок, власної думки автора, на шпальти газет чи в ефір „вихлюпуються” “качки” з Інтернету або якісь побіжні завваги. По-друге, з’явився “широкий спектр для несуттєвого”. Словом, криза тем. Але — чому? Звісно, набагато легше писати про красу, здоров’я, любов, сад-город (цієї інформації в Інтернеті більш ніж досить), легше більшу частину газети заповнити інтерв’ю (“Експрес”), аніж розповісти про цікаву людину (не політика чи артиста), подати якісну аналітику чи прогноз. По-третє, “посилено виращується радикалізм”. Журналісти стають нетерплячими, невічливими, необізнаними. І навіть не думають щось змінювати.

На цій зустрічі Л.Івшина погодилась, що свобода слова в Україні існує. “Але чим ми її заповнили? — запитує вона. — Чи поставили ми свободу слова на розвиток суспільної активності?” Очевидно, що ні. Мотивація не та. Якби кожен думав про вільну державу та поширення істини, усе було б не так. Адже “якість свободи країни — це якість наших особистих свобод, їхня собівартість у сумі, те, що ми вкладаємо в наш вільний вибір, і який результат, плід цього ви-

бору. Або це гідність і творчість, або нівеляція людяності” [5; 95]. На жаль, усе більше спостерігається останнє.

“Для чистого все чисте”, — писав Діонісій Александрійський. Дж. Мільтон конкретизував думку: “Нерозбещена совість і воля не можуть бути розбещеними читанням книг” [3; 37]. У XVII столітті, може, так і було. Але в XXI?.. Нині з’являються такі книги і публікації, що перевертають весь світогляд людини. 60-річний знайомий генерал, прочитавши “Код да Вінчі”, заявив, що став атеїстом, прагматиком, песимістом і ще бозна-ким. Досі він був здоровою віруючою людиною. Звісно, можна посперечатись щодо сили його віри. Але як би там не було, вона похитнулася через книжку. Уявити лишень, скільки людей в усьому світі зачитуються нею. І не завадило б, мабуть, провести опитування: чи ви після прочитання твору ще вірите в Бога? Якою б совісною не була людина, нині вона все одно мусить черпати інформацію зі ЗМІ, а інформація ця не завжди істинна. Та більше: вона сіє зерна розтління в душах громадян. Людина опиняється на грані, коли просто не може відрізнити добро від зла. Про цю вічну альтернативу говорить і Дж. Мільтон. Добро, як і зло, виростають, розвиваються і йдуть разом усе життя. Так, їх не просто розлучити. Але в цьому — завдання для нас, журналістів. Роботи, як бачимо, вистачає. Важко, щоправда, встояти перед навалюю деградації і космополітизму, перед засиллям криміналу. Але можливо, якщо талант і покликання — від Бога.

Нині журналісти роблять життя людей приємним і веселим, а самих громадян — простими тупоголовими неуками чи зомбі. Очевидно, комусь це вигідно. Крім того, так легше. Але де ж матеріали, що спонукають мислити, роздумувати над світоглядними проблемами? Їх можна знайти хіба що у так званих виданнях для інтелігенції, еліти (“День”, “Дзеркало тижня”). На жаль, ці газети на масового читача не орієнтуються. Мовляв, не той рівень. Але хто ж, як не самі журналісти, опустили людей до такої примітивної сходинки? Навіть Святослав Вакарчук зазначив на зустрічі зі студентами 14 квітня 2006 року: “У нас так звана жовта преса не жовта, а примітивна. А біла преса — жовта”. Гасло “Попит породжує пропозицію” вкоренилося в українських медіа. Чому так? Очевидно, нема кому подавати принципово інші пропозиції, адже їх — незліченна кількість. Тим більше в Україні, де кожна стежка — священна. Але тут, мабуть, справа не в кризі тем, а у звичайнісінькому небажанні щось змінювати.

Це, до речі, також передбачив Дж. Мільтон. Він висловлює думку, що погане поширюється не лише через книги, а й за допомогою “вчителів” та “керівників”, яких ніхто не знає й не бачить, але які мають визначальний вплив. Чи ж це не передбачення існування сумнозвісних “темників” або контролю з боку власників? Вікторія Сьюмар з Інституту масової інформації уже після Помаранчевої революції зазначала: “Замість цензури влади країна отримала цензуру власників. Замість залежності від певної політичної сили з’явилася цілковита залежність від грошей. Будь-хто, готовий заплатити, може замовляти будь-яку “музику”, і жодних способів контролю за цим немає” [1]. Як образно висловлюється Дж. Мільтон, якщо заважає спів півня, можна просто зачинити ворота свого саду. Але що робити, коли, наприклад, за Кучми “темники” існували скрізь та ще й нарobili стільки лиха? Або коли вдома діти голодні? Або коли потрібно терміново щось купити, а грошей — катма? Або... Можна знайти багато пояснень тому, чому журналісти піддаються системі. Але ми жодного з них не розуміємо, бо вважаємо, що такі люди — звичайні медіапрацівники. Для них

основне — об'єктивність в усьому. Журналісти ніби непричетні до того, про що пишуть. Панує “свобода від” — психологія раба, а не “свобода для” — вільний дух. Так легше, бо перше розуміння свободи позбавляє від відповідальності. Російський публіцист зазначає, що існує різка відмінність у розумінні свободи у древніх і сучасних людей. Античні демократії трактують свободу як право кожного громадянина на участь у громадських справах. Тому демократія тут виключає індивідуалізм — право прикриватись приватним життям і відгороджуватись від суспільства. У сучасної людини відбулась зміна пріоритетів — “свобода приватного життя і неучасті поставлена вище за обов'язки участі” [4]. Індивід не бажає бути суспільно мобілізованим і жертвувати своїм приватним часом для вироблення колективного соціального блага.

І наостанок — просто факт. Журналіст з Барановичів Володимир Янкевич, який випускає білоруську “малотиражку” і отримує 300-500 дол., розповідає, що він ладен отримувати менше, але жити у вільному суспільстві. У суспільстві, де своїх дітей у школі можна буде навчати білоруською мовою, де “інакодумаючих” не запроторюватимуть до в'язниць, де люди матимуть право висловлювати своє ставлення до важливих подій на мітингах, де не з'являтимуться економічні проблеми в тих газет, що критикують президента. Цей журналіст заздрить українцям, мовляв, ми живемо у вільній державі. Так, у вільній, де свобода, на жаль, поступово перетворюється на вседозволеність, де починають викривлено трактувати гасла Джона Мільтона про те, що свобода друку є запорукою прогресу суспільства і кожної людини в ньому. Видатний англієць висловив шляхетну мотивацію цієї тези — створення громадянського суспільства, вільна країна, возвеличення євангельської істини і сприяння її розвитку у всіх і в кожному. Мало хто ставить перед собою таку мотивацію у наші дні. Окрім того, Джон Мільтон аргументовано обґрунтовує свій виступ, звертаючись до історії, апелюючи до людини розумної, наводячи цілу систему доказів проти цензури. На першому місці в нього завжди стоїть пошук Істини. Тріада Істина-Бог-Свобода проходять через весь памфлет. Лише Істина в наш час залишилась непідкупною. І щоб не втратити її остаточно, потрібні вільні й доброзичливі руки. Руки чесних журналістів, які зможуть нести світло Божої Істини до людей.

1. Боротьба за щоденні заголовки: засилля інформації // Deutschland. — 2001. — № 1.
2. Мільтон Дж. Ареопагітика. — Казань, 1905.
3. Нерви ланцюга. 25 есеїв про свободу. — Львів, 2003.
4. Панарин А. Християнський фундаменталізм против “риночного тероризма” // Наш современник. — 2003. — Ч. 1. — С. 166-178.
5. Платон. Діалоги. — К., 1999.
6. Сюмар В. Українські медіа: труднощі постпомаранчевого періоду // Дзеркало тижня. — 2006. — 14 січ.

**MOTIVATION OF MODERN PRESS IN THE CONTEXT
OF JOHN MILTON’S “AREOPAGITICA”****Olga Solodukha***Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Street 1, 79000, Lviv, Ukraine**Tel. office: (032) 296-47-75**E-mail: journft@franko.lviv.ua*

Ukraine has the freedom of the fullword today. It is positively. But journalists use this right not ever correctly. Their motivation is not always high-toned. Our article is about this situation. Unpriced foundation for us is “Areopagituka” of John Milton.

Key words: conception of the freedom press, absolute freedom of the fullword, the freedom and the rightfulness, high-toned motivation of the press, the manumission state, propagation of the verity, censure, “freedom off”, “freedom for”.

Стаття надійшла до редколегії 09.10.2006

Прийнята до друку 12.03.2007